Reise til nattens ende

Anmeldelse ved Kari Wille Rekdal

Jeg må komme med en innrømmelse. Vanligvis er jeg av de lesere som insisterer på tekstens autonomi. At Ibsen tilbrakte sommeren 1889 i Gossensass hvor han forelsket seg i den mye yngre Emilie Bardach og deretter skrev Hedda Gabler som utkom året etter, er uten interesse for hvordan jeg opplever og forstår teksten i stykket. Men Stig Sæterbakken sine siste roman **Gjennom natten** er det ikke mulig for meg å lese uavhengig av det triste faktum at Sæterbakken selv valgte å avslutte livet bare noen måneder etter at boken kom ut. Så kanskje vektlegger jeg av den grunn selvmord som motiv i boken mer enn det egentlig er tekstlig belegg for.

Bokens jeg-person, Karl Meyer, er tannlege og gift med Eva. De har barna Stine og Ole-Jakob. Et vanlig familieliv, et godt liv, det er ingenting som peker fremover mot at noe skal gå galt. Så blir Eva syk en dag de er invitert bort, og Karl går alene på festen, der han treffer den mye yngre Mona. Karl flytter fra familien sin for å være sammen med Mona, men etter en tid forlater han Mona og flytter tilbake til familien sin igjen. Begge bruddene skjer uten noen forutgående konflikter, uten varsel, Karl handler bare. På horisontalplanet beveger Karl seg frem og tilbake og ender opp der han startet, men på vertikalplanet beveger både han og fortellingen seg nedover, ned i et stadig dypere mørke. For selv om Karl er tilbake i familien, er ikke alt i orden. Ole-Jakob er fortsatt sint på ham og avviser ham, og etter hvert kommer det frem at heller ikke Eva er forsonet med sidespranget hans. Ole-Jakob tyvlåner Evas bil og kjører den inn i en møtende trailer. Sønnens selvmord sender Karl inn i en bunnløs sorg. Dette er bokens første del, en virkelighetstro samtidssroman om et ekteskap og en familie som går i stykker.

I bokens andre del, som er mye kortere, drar Karl ut på en reise nedover i Europa, han har hørt om en by der det fins en gate med et hus hvor man betaler dyrt for å få gå inn, og hvor ingen som kommer ut, er den samme etterpå. Her forlater fortellingen det realistiske og går over i en blanding av horror, Poe og Hesse. I marerittaktige sekvenser speiler handlingen Karls oppløsning som menneske. Samtidig legges det ut hint om at det forut for Karls avreise kan ha skjedd enda en tragedie. For å unngå å ødelegge for dem som ikke har lest boken,

skal jeg ikke referere mer av handlingen i siste del. Helt til slutt biter fortellingen seg selv i halen og bringer oss tilbake til første del igjen, eller gjør den ikke det? Slutten kan tolkes på flere ulike måter, og det kan også diskuteres hvor vellykket den egentlig er.

Bokens tittel er hentet fra et eventyr Karl diktet opp og fortalte for Ole-Jakob da sønnen var liten. Eventyret handler om prins Uvitende som er kongssønn fra landet Tekirekki (*Ikkeriket* lest baklengs), og eventyret slutter med at far og sønn blir gjenforent med hverandre. På spørsmål fra prinsen om kongen vil passe på ham fremover, svarer kongen: "Uansett hva som skjer, vil jeg være der og passe på deg. Uansett hvor din vei måtte føre deg, vil jeg være ved din side og beskytte deg. Gjennom natten og inn i dagen." Her er vi ved en kjerne i Karls selvforståelse. Han elsker familien sin, han vil familiens beste, og han ønsker å beskytte barna sine. Men det blir med ordene og tankene, følelsene blir aldri knyttet til handlinger. Han glir gjennom tilværelsen uten å gjøre noe som helst for å berge verken ekteskapet eller familien. Det blir etter hvert tydelig at Karl ikke er noen pålitelig forteller, like lite som han er en partner eller far man kan stole på. Karl vil så gjerne, men følelsene hans er bare sentimentalitet, denne overflatiske erstatningen for ekte kjensler og kjærlighet. Sentimentaliteten er alltid enkel å ty til for personer som ikke kan eller vil ta ansvar for handlingene sine, og den vil alltid være et hinder for menneskelig erkjennelse og innsikt, den er det falske motstykket til Descartes – *jeg elsker noen, altså kan jeg ikke være et dårlig menneske*.

Bokens tittel gir også assosiasjoner til den franske forfatteren Louis-Ferdinand Célines *Reisen til nattens ende*. Men ender alt den natten? Eller kommer Karl levende gjennom den? Karl oppsøker på sett og vis ødeleggelsen, for eksempel når han flytter fra familien sin og sitter alene i sin nye leilighet omgitt av uutpakkete flytteesker i et eneste kaos, og omsider føler han seg lettet. Denne siste reisen han legger ut på, kan leses både som en dødslengsel og som et ønske om katarsis. Tekirekki – Ikkeriket – i eventyret, er det en annen variant av Edith Södergrans *Landet som icke är*? Og hva kan man finne der? Karl innser at *Alt jeg har trodd på og tatt del i, det har bare vært mine egne illusjoner, skapt for å*

Stig Sæterbakken:

Gjennom natten

272 sider.

Cappelen Damm. 2011.

ISBN: 978-8-20235-799-3.

dekke over den tomheten jeg har levd med, der hvor ingenting finnes, hvor ingenting har funnes noen gang, annet enn det jeg har vært nødt til å forestille meg for å holde ut.

"Når man velger å ta sitt eget liv, er man alene i verden", sier en ung dame som Karl møter på reisen sin. "Man har ingen steder å gjøre av seg. Det er en beslutning som er fattet lenge før det skjer. En dag hender det noe, og man velger å dø." Denne innsikten har mye til felles med den innsikten Karl etter hvert kommer til når det gjelder eget liv, men hos ham fører innsikten ikke til handling. Det kan forstås som om han allerede er død, eller som enda et utslag av Karls manglende evne til aktivitet, at han ikke er i stand til å omsette følelsene sine til handling. Men selvmord er ikke bokens tema, derimot er selvmord et av flere motiver som brukes for å belyse et tema – det å forlate, gå sin vei, dra av sted, bli borte, forsvinne, miste noen. Ole-Jakob forsvinner ved å begå selvmord. Karl selv flytter i sin tafatthet ut og tilbake igjen, han og Eva sørger parallelt og hver for seg, men forsvinner for hverandre.

Bokens store styrke ligger i språket. Det er rent og sobert, uten de altfor store faktene.

De deskriptive klisjeene som vanligvis brukes for å beskrive eller formidle følelser, er fraværende, i stedet bruker forfatteren andre virkemidler, for eksempel kontrasteringer som dette: *Det kjentes som jeg ble dratt under i et dragsug, som jeg forsvant ned i alt rotet hans. Det kjentes vidunderlig godt.* Kontrasten i den uventede vendingen gjør språket levende og spenstig. Jevnt over er billedbruken i teksten rett og slett befriende: *Da jeg etterpå sto ved vinduet og kikket ut på den demrende dagen, var det med roen, lik et dryss av finsiktet sand gjennom kroppen, til en som vet at han ikke lenger har noe å frykte.* Språket blir aldri noe filter mot fortellingen, tvert imot borer det seg presist inn der hvor alt er som mørkest. I siste del er det passasjer som er bent frem skumle, beskrivelsen av hendelsene i skrekens hus i Slovakia får en til å holde pusten, samtidig som man drives til å bla videre.

Jeg leser boken som en dyster historie om tap, sorg og skyldfølelse, selv mente Sæter-

bakken at han med denne boken hadde skrevet sin til da lyseste roman. Det er det ikke lett å være enig i. Men boken er særdeles velskrevet, svart og skånselløst mesterlig. For den som ikke tidligere har lest Sæterbakken, er denne boken et godt sted å begynne. Har man i tillegg en interesse for å utforske hvordan selvmord og sorg kan behandles litterært, er den en nødvendighet på leselisten.

Som nevnt tidligere er språket bokens store styrke. Slik beskrives opplevelsen av sorg i bokens innledning:

Sorg kommer i så mange former. Den er som et lys som slås av og på. Den er der, og den er uutholdelig, og så forsvinner den, fordi den er uutholdelig, fordi det ikke går an å ha den der hele tiden. Man fylles og tømmes. Tusen ganger om dagen glemte jeg at Ole-Jakob var død. Tusen ganger om dagen husket jeg det plutselig. Begge deler var uutholdelig. Å glemme ham var det verste jeg

kunne gjøre. Å huske ham var det verste jeg kunne gjøre. En kulde kom og gikk. Men aldri varme. Det fantes bare kulde og fravær av kulde. Som å stå med ryggen mot havet. Iskalde ankler hver gang en bølge slo inn. Så rant den vekk. Så kom den tilbake.

Et menneske som kan beskrive smerten i sorgen så presist, så vakkert og poetisk, så sannferdig og usentimentalt, uten klisjeer, slik at man som leser virkelig kjenner denne smerten, at man forstår hva denne smerten handler om – dette mennesket foretar allikevel det valget som han må vite vil komme til å utsette hans nærmeste og kjæreste for nettopp den smerten. Det er ikke til å begripe.

FOTO: K. B. NØSTERUD

Kari Wille Rekdal er jurist og filolog, og nestleder i LEVE – Landsforeningen for etterlatte ved selvmord.

Fokus på selvmordsforebygging

Intervju med Norges Jeger- og Fiskerforbund

Norges Jeger- og Fiskerforbund (NJFF) er en landsdekkende interesseorganisasjon for jegere og fiskere i Norge. De er politisk nøytrale, men har et sterkt jakt-, fiske-, og naturpolitisk engasjement i mange saker. De arrangerer også jegerprøvekurs. Forbundets våpenkonsulent og representant i våpenlovutvalget, Vidar Nilsen, ble bedt om å tenke høyt rundt selvmordsforebygging på ulike nivåer.

– *Hvordan mener dere selvmordsforebyggingsperspektivet er tatt med fra våpenlovutvalgets side i innstilling til ny våpenlov?*

– Våpenlovutvalgets innstilling bygger i stor grad på eksisterende våpenlovgivning, og vi mener selvmordsforebyggingsperspektivet absolutt er til stede. Først og fremst gjennom å videreføre et strengt regime for oppbevaring av våpen og ammunisjon i private hjem. Videre foreslår utvalget å innføre krav til helse, hvor

egenerklæring om helse og meldeplikt for helsepersonell er aktuelle momenter. Enkelte av endringene som er foreslått av utvalget fordrer endringer i bl.a. helsepersonelloven, og er derfor ikke fullstendig utredet i Våpenlovutvalgets innstilling. Våpenlovutvalget har hatt samtaler med relevante kompetansesentre for å sikre at forebyggingsperspektivet har vært med i grunnlaget for innstillingen.

– *Når det gjelder jegerprøven og jegerprøveinstruktørene – hvordan har man jobbet for å få selvmordsperspektivet og ikke minst metodesikring inn her?*

– NJFF har registrert at statistikken over skyteselvdrap de siste tiårene har en påfallende sammenheng med innskjerpinger i kravene om oppbevaring av skytevåpen i godkjente våpenskap. Hovedmotivet for de strenge oppbevaringsreglene har vært å forhindre tyveri og at barn/uvedkomme får tilgang til skytevåpen. Sikker

oppbevaring av skytevåpen er blant de tiltakene som også kan ha en selvmordsforebyggende effekt. Dette prøver vi å formidle videre til våre instruktører og jegerprøvekandidater.

– *Hvordan er deres erfaringer med dette, hvordan blir dette mottatt?*

– Vår erfaring er at informasjon og kunnskap om risikofaktorer og metodesikring knyttet til selvmord blir godt mottatt. Ikke minst gir det for mange et litt videre perspektiv knyttet til viktigheten av å følge reglene om våpenoppbevaring og det ansvaret våpeneierskap medfører. NJFF setter pris på å kunne ha et samarbeid med kompetansemiljøer som f.eks. Nasjonalt senter for selvmordsforskning og -forebygging, slik at vi på en best mulig måte kan ivareta og informere om selvmordsforebyggende tiltak som er relevante for vår virksomhet.